

บทที่ 10

ญาณวิทยาของอินเดีย

หัวเรื่อง

1. ลักษณะทั่วไปของปรัชญาอินเดีย
2. ญาณวิทยาในปรัชญาอินเดีย

สาระสำคัญ

1. ปรัชญาอินเดีย กลุ่มอัสติกะ (เทวนิยม) เชื่อในเรื่อง พระเจ้าผู้สร้างโลก
2. ปรัชญาอินเดีย กลุ่มนาสติกะ (อเทวนิยม) ไม่เชื่อในเรื่อง พระเจ้าผู้สร้างโลก
3. ปรัชญาอินเดียโดยทั่วไปเชื่อเรื่องการตายแล้วเกิด กฎแห่งกรรม และความหลุดพ้น คือ โมกษะ หรือนิพพาน
4. ทศนะเรื่องเหตุผลที่แตกต่างกันในปรัชญานายะกับปรัชญาasanghye

จุดมุ่งหมาย

- เมื่อได้ศึกษาบทที่ 10 เรื่องญาณวิทยาในปรัชญาอินเดียจบแล้ว นักศึกษาสามารถ
1. เข้าใจคำว่า “ทศนะ หรือปรัชญา” ตามที่ชาวอินเดียนิยมใช้
 2. แบ่งกลุ่มปรัชญาอินเดียออกได้เป็น 2 กลุ่ม (อัสติกะ กับนาสติกะ)
 3. ชี้ให้เห็นลักษณะทั่วไปของปรัชญาอินเดีย
 4. อธิบายญาณวิทยาในปรัชญาอินเดียทั้ง 6 ระบบได้
 5. เปรียบเทียบความแตกต่างกันในเรื่องเหตุผลของปรัชญานายะ กับปรัชญาasanghye
 6. วิจาร์ณญาณวิทยาของอินเดียทั้งในจุดด้อยและจุดเด่น

บทที่ 10 ญาณวิทยาของอินเดียน

บทนำ

ก่อนที่เราจะศึกษาญาณวิทยาของอินเดียนั้น เราควรศึกษาระบบปรัชญาอินเดียนให้เข้าใจเสียก่อนเพื่อเป็นพื้นฐานต่อไป

ชาวอินเดียนิยมใช้คำว่า "ทัตนะ" แทนคำว่า "ปรัชญา" ทัตนะแปลว่า "การเห็น" หมายถึง "เห็นสิ่งใดสิ่งหนึ่งถูกต้องตามความเป็นจริง" ข้อความนี้คลุมถึงระบบปรัชญาต่าง ๆ อย่างทั่วถึง การเห็นมี 2 อย่าง คือ การเห็นสิ่งภายนอกด้วยตาหยาบคือมังสจักษุ และการเห็นความจริงด้วยตาภายในคือปัญญาจักษุ ญาณจักษุ หรือทิพยจักษุ โลกทัตนะคือการหยั่งเห็นสิ่งทั้งหลายในโลก ทั้งรูปธรรมนามธรรม ทั้งด้านวัตถุและจิต ทั้งยืนยันและปฏิเสธ และนี่คือปรัชญาในอีกความหมายหนึ่ง ทัตนะในฐานะเป็นปรัชยานิยมเรียกตามชื่อของระบบปรัชญา เช่น คำว่า "นยายทัตนะ" มีความหมายเท่ากับ "ปรัชญานายะ" แม้ปรัชญาระบบอื่น ๆ ของอินเดียนิยมเรียกอย่างนี้

การจัดกลุ่มปรัชญาอินเดียน คัมภีร์พระเวทเป็นพื้นฐานของปรัชญาอินเดียนส่วนใหญ่ มีเนื้อหา 2 ส่วน คือ ชญาณกัณฑ์ ภาคความรู้ และกรรมกัณฑ์ ภาคพิธีกรรมศาสนาฯ คัมภีร์อาร์ณยกะและอุปนิษัตถอธิบายภาคความรู้ และคัมภีร์พราหมณะอธิบายภาคพิธีกรรมหรือการบูชาัญญู ความรู้ทางปรัชญาของอินเดียนได้ก่อตัวขึ้นดุจเมล็ดพืชในพระเวท และงอกงาม

ลิกซึ่งในอุปนิษัตย ปรัชญาอินเดียแบ่งเป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มที่เชื่อถือพระเวท เรียก “อัสติก” และกลุ่มที่ไม่เชื่อถือพระเวท เรียก “นาสติก” กลุ่มที่หนึ่งมี 6 คือ นายยะ ไวเศษิก สางขยะ โยคะ มีมangsa เวทานตะ ปรัชญา 4 ระบบแรกมีพื้นฐานเป็นของตนเอง ส่วนสองอย่างหลัง มีพระเวทเป็นพื้นฐาน มีมangsaและเวทานตะบางที่เรียกเหมือนกันว่ามีมangsa หรือมีค่านำหน้าให้ต่างกันว่า “ปุรวมีมangsa อุตรมมีมangsa หรือกรรมมีมangsa และชญาณมีมangsa” โดยลำดับกลุ่มอัสติกที่มีพื้นฐานเป็นอิสระแก่ตัวเอง แต่เพราะยอมรับความสำคัญของพระเวทจึงเรียกว่าอัสติก ส่วนกลุ่มนาสติกนั้นมี 3 คือ ปรัชญาเซน พุทธ และจารวาก เหล่านี้ไม่ยอมรับความสำคัญของพระเวท และที่ปฏิเสธอย่างรุนแรงที่สุดคือปรัชญาจารวากหรือวัตถุนิยมของอินเดีย

1. ลักษณะทั่วไปของปรัชญาอินเดีย

1. เน้นถึงปัญหาอาตมัน เชื่อว่ามีอาตมัน พยายามรู้จักอาตมัน และชำระอาตมันให้เข้าถึงโมกษะ
2. สัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับชีวิตมนุษย์ มีกำเนิดและดำรงอยู่กับปัญหาชีวิต เช่น ภควัตคีตาและอุปนิษatkกล่าวถึงการดำเนินชีวิตที่ถูกต้อง
3. เน้นถึงการพรากอาตมันจากโลกและเข้าถึงโมกษะ เป็นเหตุให้ถูกเรียกว่าเป็นหุนิยม ถือโมกษะเป็นจุดหมายสูงสุดของชีวิต ก่อให้เกิดจริยะเพื่อเข้าถึงโมกษะทางศาสนา
4. อวิชาคือรากของพันธะและสรรพทุกข์ พุทธปรัชญาสอนอริยสังและสังกราจารย์สอนเวทานตะเพื่อกำจัดอวิชา และเน้นถึงมรรค 8 โยคะ 8 ว่าเป็นทางเข้าถึงโมกษะ
5. มีความกลมกลืนระหว่างศาสนากับปรัชญา ปรัชญาของอินเดียไม่อาจแยกตัวออกจากศาสนาของอินเดียได้ ความพันทุกข์เป็นจุดหมายของทั้งปรัชญาและศาสนา ข้อนี้ต่างจากปรัชญาตะวันตกที่แยกตัวออกห่างจากศาสนา
6. ต่างเน้นถึงระบบของตน และวิจารณ์ระบบอื่น ๆ ด้วย เป็นเหตุให้มีปรัชญาหลายระบบและมีข้อวิจารณ์ถึงกันอย่างมีเหตุผล
7. มีการเคลื่อนไหวอยู่เสมอ จึงปรากฏรูปปรัชญาเป็นหลายสาขา เช่น วัตถุนิยม ธรรมชาตินิยม เอกนิยม สัจนิยม พหุนิยม เป็นต้น และมีกิริยาปฏิกิริยาระหว่างปรัชญาต่าง ๆ อยู่เสมอ
8. เชื่อหลักกรรมและการเกิดใหม่ โดยถือว่าการเป็นระบบจริยะสากล เป็นระบบเอกภพ เป็นปัจจัยนำสัตว์ให้เกิดใหม่ในเรือนร่างกันตามลักษณะของกรรม เหล่านี้เป็นลักษณะทั่วไปในปรัชญาอินเดีย เว้นปรัชญาจารวากหรือวัตถุนิยมของอินเดีย

2. ญาณวิทยาในคัมภีร์พระเวท

คำว่า “เวท” แปลว่า “ความรู้” นิยมเรียกกันว่า “พระเวท” เป็นวรรณคดีเก่าแก่ที่สุดของอินเดีย กล่าวถึงความรู้และความคิดทางปรัชญาไว้มาก มีความสำคัญทางปรัชญาศาสนา และศาสตร์ต่าง ๆ บอกให้ทราบว่ามนุษย์ได้แสวงหาอันติมัจจะมานานแล้ว การเข้าถึงอันติมัจจะด้วยญาณพิเศษเป็นพื้นฐานของพระเวท ได้ศึกษารับฟังสืบต่อกันมาโดยลำดับ เหตุนี้จึงเรียกพระเวทอีกชื่อหนึ่งว่า “ศรุตี” คือ การรับฟังสืบ ๆ มา ๆ พระเวทมี 4 คือ ฤคเวท ยชุรเวท สามเวท และอาถรรพเวท แต่ละพระเวทประกอบด้วยคัมภีร์เหล่านี้ตามลำดับ คือ มंत्रระ พราหมณะ และอุปนิษัท บางแห่งกล่าวว่ามีคัมภีร์อาร์ณยกะด้วย

พระเวทได้รับการอธิบายด้วยทัศนะแตกต่างกัน คือ

1. อธิบายเชิงธรรมชาติ โดยถือว่าเทพเจ้าบันดาลพลังให้ปรากฏที่ธรรมชาติ และมนุษย์บูชาธรรมชาตินั้นในฐานะเป็นศาสนาปฐมภูมิ เป็นศาสนายุกก่อนเหตุผล
2. อธิบายในเชิงพิธีกรรม คือ พระเวท กล่าวถึงบทสวดบูชาอันมากมาย กล่าวถึงการบูชาเทพบุตรเทพธิดา ไม่มีอะไรมากกว่านี้
3. อธิบายพระเวทเชิงจริยศาสตร์ โดยถือว่าหลักจริยะนั้น คือ สัญลักษณ์ธรรมนิยม ประเพณีของสังคัมสวรค์ และมนุษย์ถ่ายทอดมาใช้ในสังคัมมนุษย์
4. อธิบายในเชิงเอกเทวนิยม คือ ถือว่ามีเทพที่ยิ่งใหญ่เพียงหนึ่งเท่านั้น เรียกทั่วไปว่า เทวาติเทพ หรือบางทีเรียกว่าพระมหেশ্বর ส่วนเทพนอกนั้นอยู่ในฐานะรอง ๆ ลงมา
5. อธิบายพระเวทเชิงเอกนิยม โดยถือว่าสิ่งแท้จริงมีหนึ่งเท่านั้น เป็นสิ่งนิรันดร อิศระในตัวเอง ครอบงำสิ่งทั้งปวง อยู่เหนือเอกภาพ เป็นเนื้อสารของทุกสิ่ง และหนึ่งนี้เรียกว่า ปुरुษะ บ้าง เรียกว่า สัตบัง
6. อธิบายพระเวทเชิงรหัสนิยม โดยถือว่าพระเวทเป็นปรัชญาที่ลึกลับ ยากที่จะเข้าใจได้ เทพอาจจะเป็นสัญลักษณ์ของกระบวนการทางจิต เช่น สุริยเทพอาจหมายถึงปัญญา เป็นต้น

พระเวทแบ่งเป็น 2 ส่วน คือ ขญาณกัณฑ์ ว่าด้วยความรู้ และกรรมกัณฑ์ ว่าด้วยพิธีกรรม บทสวดต่าง ๆ ในพระเวทเกิดขึ้นเพราะมหาชนมีความประสงค์แตกต่างกัน ๆ พระเวทกล่าวเรื่องกรรมไว้เป็นหลักจริยศาสตร์ กรรมดีนำไปสู่พรหมโลก กรรมชั่วนำไปเกิดในสิ่งที่ไร้วิญญาณฯ พระเวทกล่าวถึงกำเนิดโลกไว้หลายอย่างไม่เป็นที่ยุติ โดยเฉพาะ

ฤคเวทกล่าวว่า ในขั้นแรกไม่มีอะไร มีความมืดปกคลุมอยู่ทั่วไป สัตว์เป็นสิ่งเริ่มแรกของโลก ความเชื่อเรื่องอาตมันและพรหมันปรากฏในพระเวทเป็นปฐม และวิวัฒนาการในอุปนิษัท จนถึงเป็นเทวนิยม ในภควัทคีตามีอิทธิพลมาจากเรื่องพระวรุณในพระเวท อย่างไรก็ตาม ถือกันว่าพระเวทเป็นพื้นฐานความคิดทางปรัชญาอินเดีย

3. ญาณวิทยาในปรัชญาจารวาก

ปรัชญาจารวากเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “ปรัชญาวัตถุนิยมของอินเดีย” พุทธศาสนา กล่าวถึงปรัชญานี้ในนามว่า “กามสุขัลลิกานุโยค” คือ มุ่งแต่แสวงหากามสุข น่าจะมีมาก่อน พุทธกาลหรือมีมาพร้อมกับภาวะโลกียชน ขัดแย้งกับศาสนาพราหมณ์ในครั้งนั้นอย่างยิ่ง เหตุที่ทำให้เกิดปรัชญานี้ สันนิษฐานว่า คือ การตีตนในพิธีกรรมศาสนาโดยไม่คำนึงถึงสาระสำคัญ หรือการสอนปรัชญาอุดมคติที่ไม่เหมาะสม ไม่มีค่านิยมในการปรับปรุงชีวิตให้ดีขึ้น หรือเกิดจากระบบสังคมบ้านเมืองที่ผิดพลาด เป็นเหตุให้คนไม่ยึดกับหลักจริยะและชีวิตที่ประณีตกว่า เป็นเหตุให้คนทั่วไปคิดหาความสุขเฉพาะหน้าอย่างง่าย ๆ และเห็นแก่ตัว คำว่า “จารวาก” อาจจะเป็นชื่อของผู้ก่อตั้ง หรือเป็นชื่อของกลุ่มบุคคลที่ถืออุดมการณ์ในการกินการดื่มและกามสุขเป็นสำคัญ อีกอย่างหนึ่ง คำว่า “จารวาก” หมายถึงบุคคลที่พูดจาไพเราะ คือ พูดเชิญชวนในการมาดื่ม มาบริโภคและหาความสุขสำราญ ปรัชญาจารวากเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “โลกยัต” หมายความว่า เป็นปรัชญาที่มีรสนิยมต่ำ คือ นิยมทางโลกต่ำทีเดียว

ลักษณะทั่วไปของปรัชญาจารวาก

1. สิ่งที่มีอยู่อย่างแท้จริง คือ ปริมาณของดิน น้ำ ไฟ และลม
2. ร่างกาย อินทรีย์ และสรรพสิ่งเป็นผลผลิตของธาตุ 4 ที่รวมตัวกัน
3. ความรู้ทางจิตเป็นผลของวัตถุจุน้ำเมาเกิดจากเครื่องปรุงหลายอย่าง
4. วิญญาณคือร่างกายที่ยังมีชีวิตนั่นเอง
5. ความสุขทางประสาทสัมผัสเป็นจุดหมายแท้จริงของชีวิต
6. ความตายนั่นเองคือโมกษะ ปรัชญาจารวากปฏิเสธนรกสวรรค์ โมกษะ อาตมันชาติอดีตและชาติหน้า การบูชาโยถุ การทำบุญอุทิศให้ผู้ตาย โดยถือว่าเหล่านี้เป็นเรื่องที่เป็นไปไม่ได้ พิธีศาสนาเป็นการเลี้ยงชีพของพราหมณ์ พระเวทเป็นเรื่องไร้สาระ

ทฤษฎีความรู้ของจารวาก

จารวากถือว่าบ่อเกิดความรู้มีอย่างเดียวนั่นคือ ประสาทสัมผัส เพราะสามารถพิสูจน์ได้ด้วยประสบการณ์ ปฏิเสธการหาเหตุผลว่าเป็นเรื่องมีดมัว ที่ถูกต้องบ้างก็เป็นเรื่องโดยบังเอิญ และไม่อาจพิสูจน์ด้วยประสบการณ์ได้ ความจริงปรัชญาจารวากวิจารณ์และปฏิเสธเหตุผลโดยอาศัยเหตุผลนั่นเอง โลกปัจจุบันพิสูจน์ให้เห็นว่าสิ่งที่ปรากฏทางประสบการณ์นั้นไม่เป็นความจริงที่ถูกต้องเสมอไป เพราะการรับรู้ทางอินทรีย์นั้นหลอกลวงได้เสมอ จารวากปฏิเสธคัมภีร์ตำราด้วยว่าเป็นบ่อเกิดความรู้ที่เชื่อถือไม่ได้

4. ญาณวิทยาในปรัชญาชน

คำว่า “เซน” หรือ “ชิน” แปลว่า “ผู้ชนะ” หมายถึง ชนะความอยากและกรรม ผู้ประกาศศาสนาเรียกว่า “ติดังกร” ถือว่ามีมาแล้วถึง 24 ท่าน มีมหาวีระเป็นท่านสุดท้าย มหาวีระได้อธิบายศาสนาเน้นหนักทางภาคปฏิบัติ เป็นบุคคลยุคเดียวกับพระพุทธเจ้าผู้ก่อตั้งพุทธศาสนา

ทฤษฎีความรู้ของชน

ชนจัดประเภทความรู้เป็น 2 อย่าง คือ ความรู้ทางตรง มี 3 คือ อวริ ตาทิพย์ มนประยาเย การรู้ใจผู้อื่น และเกวละ การหยั่งรู้สรรพสิ่งโดยตลอด ส่วนความรู้โดยอ้อมมี 2 คือ มติ ความรู้ทางประสบการณ์และทางเหตุผล ศรุตี ความรู้จากการศึกษา การรับฟังตาทิพย์และการรู้ใจผู้อื่นได้นั้นจัดเป็นความรู้โดยตรง เพราะไม่ต้องอาศัยอินทรีย์รับรู้เป็นสื่อกลาง ส่วนข้อที่ ๓ เกวละนั้นมีความหมายเท่ากับศัพท์บัญญัติญาณ เป็นที่น่าสังเกตว่า ความรู้ทางประสบการณ์หรือทางอินทรีย์ประสาทนั้น ปรัชญาอื่น ๆ ถือว่าเป็นความรู้ตรง เพราะเป็นความรู้ประจักษ์ แต่ชนถือว่าเป็นความรู้อ้อมเพราะต้องอาศัยอินทรีย์เป็นสื่อกลางฯ ปรัชญาชนยังจัดประเภทความรู้ไว้อีก 2 คือ ประมาณะ ความรู้สรรพสิ่งตามเป็นจริง และนยะ คือการรู้ลักษณะสัมพันธ์ระหว่างสรรพสิ่ง ความจริงของสรรพสิ่งเกี่ยวข้องกับความคิดของเรา การรู้จักความหมายด้านต่าง ๆ ของสรรพสิ่งเรียกว่านยะ นยะทางความหมายเรียกว่า อรรถนัย นัยทางภาษาเรียกว่า ศัพท์นัย

5. ญาณวิทยาในปรัชญาอายุ

โคตมะเป็นผู้ก่อตั้งปรัชญาอายุนี้ หมายความว่าด้วยวิธีการหาความจริงต่าง ๆ บางที่เรียกว่า วาทวิทยา จัดเป็นตรรกวิทยาของอินเดีย ในระยะแรกเน้นหนักทางความรู้ ระยะหลังเน้นหนักทางอภิปรัชญา ปรัชญาอายุนี้ถือว่าความรู้ทุกอย่างกล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลกับสรรพสิ่ง ความรู้ทำหน้าที่แสดงสรรพสิ่ง เช่นเดียวกับแสงสว่างช่วยให้เห็นสรรพสิ่ง สรรพสิ่งที่ความรู้แสดงนั้น เช่น ร่างกาย อินทรีย์ โลกวัตถุ การทำ ความสุขทุกข์ การเกิดใหม่ และ โภคะ เป็นต้น บ่อเกิดความรู้มี 4 อย่าง คือ ประสบการณ์ เหตุผล การเทียบเคียง และพยานหลักฐาน

ความรู้ทางประสบการณ์หรือความรู้ประจักษ์ เกิดจากการที่อินทรีย์กับสรรพสิ่งสัมพันธ์กันกำหนดเป็น 2 อย่าง คือ

1. ความรู้ที่กำหนดไม่ได้ เพราะรู้ลักษณะได้เพียงบางอย่างและไม่อาจเรียกชื่อได้ว่า สิ่งนั้นคืออะไร

2. ความรู้ที่กำหนดได้ เพราะกำหนดได้ทุกส่วนของลักษณะ และเรียกชื่อสิ่งนั้นได้

ความรู้วิสามัญแบ่งเป็น 3 คือ

1. สามัญลักษณะ คือ ความรู้คุณสมบัติทั่วไปของสิ่งต่าง ๆ ที่เหมือนกันอย่างที่เราเรียกว่า ฐาภาวะสากลของสรรพสิ่ง

2. ชญาณลักษณะ คือ ความรู้จักลักษณะสัมพันธ์ที่สองอย่างส่องถึงกัน เช่น การเห็นดอกกุหลาบรู้ว่ามันมีกลิ่นหอม เห็นมะขามป้อมเกิดความรู้สีกว่ามันเปรี้ยว

3. โยคะ คือ ความรู้ที่เกิดจากฉานสมาบัติของนักปฏิบัติ

ส่วนความรู้ที่เกิดจากการเทียบเคียง อาศัยความเหมือนกันหรือต่างกันของสองสิ่งเทียบเคียงกัน ต้องอาศัยมีความรู้ในสิ่งหนึ่งมาก่อน และทำการเทียบเคียงกัน เช่น การเทียบเคียงระหว่างทองแท่งกับทองปลอมๆ ความรู้ที่เกิดจากพยานคือบุคคลที่เชื่อถือได้ ผู้ที่ประกอบไปด้วยลักษณะ คือ ให้ความรู้เป็นที่เชื่อถือได้ แสดงเจตนาไว้อย่างชัดเจน ไม่มีความขัดแย้งกันทางภาษาและความหมาย ส่วนหลักฐานหมายถึงคัมภีร์ที่ประกอบด้วยลักษณะ คือ กล่าวถึงสภาพเหนือประจักษ์ เป็นสภาพที่ไม่มีลักษณะขัดแย้งได้ เป็นสภาพที่สามารถเข้าถึงได้ และเทพช่วยให้เข้าถึงได้ด้วย

ความรู้ทางเหตุผลเรียกว่า อนุमान หมายถึง ความรู้ที่ติดตามมา คือ ติดตามความรู้อื่นมา

จึงต้องอาศัยความรู้อื่นเป็นพื้นฐานอยู่ก่อน มีความสัมพันธ์ทางเหตุกับผลเป็นสำคัญ การหาเหตุผลของอินเดียมี่ 2 อย่าง คือ เพื่อตนเอง และเพื่อผู้อื่น เพื่อตนเองประกอบด้วยประโยค 3 ประโยค เช่น

ภูเขานั้นมีไฟ

เพราะ ภูเขานั้นมีควัน

ทั้งนี้ เพราะที่ได้มีควันที่นั่นย่อมมีไฟ

ส่วนการหาเหตุผลเพื่อผู้อื่นต้องประกอบด้วย 5 ประโยค คือเพิ่มอีก 2 ประโยคว่า

ภูเขานั้นมีควัน

เพราะฉะนั้น ภูเขานั้นต้องมีไฟ

ใน 5 ประโยคเหล่านั้น ประโยคแรกเรียกว่า “ปฏิกุญญา” ที่ 2 เรียกว่า “เหตุ” ที่ 3 เรียกว่า อุทาหรณ์ ที่ 4 เรียกว่า “อุปนยะ” และที่ 5 เรียกว่า “นิคมน์” เทอมเล็กคือ “ภูเขา” เรียกว่า “ปัฏษา” เทอมกลางคือ “ควัน” เรียกว่า “เหตุ” และเทอมใหญ่คือ “ไฟ” เรียกว่า “สารยะ” ควันจะต้องติดตามด้วยไฟเสมอไป เพราะต้องมีไฟทุกกรณีที่มีควัน แต่ไม่จำเป็นว่าจะต้องมีควันเสมอไปที่มีไฟ ดังนั้น ความสัมพันธ์ระหว่างเหตุกับผลเรียกว่า “พยัปติ” เป็นพื้นฐานสำคัญอย่างยิ่งในการหาเหตุผล ถ้าไม่เชื่อในเรื่องนี้แล้วจะคิดหาเหตุผลไม่ได้ การหาเหตุผลของตรรกวิทยาอินเดียมี่เป็นที่รวมของวิธีการหาเหตุผลของตรรกวิทยาตะวันตกทั้งนिरภัยและอุปนัย คือ 3 ประโยคแรกเป็นแบบอุปนัย และ 3 ประโยคหลังเป็นแบบนिरภัย

ปรัชญานายยะได้แบ่งประเภทการหาเหตุผลออกเป็น 3 อย่าง คือ

1) ปูรววัต การหาเหตุผลจากเหตุที่รู้แล้วไปยังผลที่ยังไม่รู้ เช่น เห็นแมงคิดว่าจะตัก

2) เสสวัต การหาเหตุผลจากผลที่รู้แล้วไปยังเหตุที่ไม่รู้ เช่น เห็นน้ำหลากคิดว่าฝนตก

แล้ว

3) สามัญโตทัสตะ การหาเหตุผลที่สองสิ่งไม่ได้มีความสัมพันธ์กันอย่างจำเป็น เช่น เห็นเขาโคข้างหนึ่งคิดว่าจะต้องมีอีกข้างหนึ่ง ข้อนี้อาศัยประสบการณ์ไม่ใช่เหตุผลโดยตรง ส่วนสองข้อแรกอาศัยเหตุผลโดยตรง

ลักษณะของเทอมกลางที่ถูกต้องมี 5 อย่าง คือ ต้องมีอยู่ในเทอมเล็ก เช่น มีควันที่ภูเขา ต้องมีบางสิ่งทีเทอมใหญ่จะมีได้ เช่น ควันมีที่ภูเขาเพราะภูเขาเป็นที่มไฟได้ ต้องไม่มีในบางสิ่งทีเทอมใหญ่จะมีไม่ได้ เช่น ควันไม่มีในน้ำเพราะน้ำไม่เป็นเหตุให้เกิดไฟได้ จะต้องไม่ขัดแย้งกับความรู้ที่ถูกต้อง จะต้องไม่ปรากฏเป็นเทอมที่ขัดแย้ง

เรื่องเหตุผล ปรัชญาขยายเถื่อนหลัก "อัสตการยวาท" คือถือว่าผลไม่ได้อยู่ในเหตุมาก่อน แต่ผลเป็นของใหม่ เหตุคือสิ่งที่มาก่อนอย่างจำเป็น ผลคือสิ่งที่มาหลังอย่างจำเป็น ส่วนสิ่งมาก่อนและมาหลังอย่างไม่จำเป็นไม่จัดว่าเป็นเหตุและเป็นผล เหตุนั้นแบ่งออกเป็น 3 อย่าง คือ เหตุทางวัตถุหรือทางเนื้อหาของสรรพสิ่ง เหตุให้เกิดความสำเร็จเรียกว่าสัมฤทธิ์เหตุ และเหตุทั่วไป เช่น เทศะเจตนา ตลอดถึงบุญบาป เป็นเหตุทั่วไป

6. ญาณวิทยาในปรัชญาasanghye

ผู้ก่อตั้งปรัชญานี้มีนามว่า "กบิล" sanghye เป็นคำเดียวกับคำว่า "สังขยา" ที่แปลว่า "การนับ" หรือ "จำนวน" แต่ในที่นี้หมายถึง "ความรู้ที่ถูกต้อง" ความรู้ที่ถูกต้องในที่นี้หมายถึง "ความรู้ที่สามารถแยกปุรุชออกจากประภฤติ" ปรัชญาsanghye เน้นทางภาคทฤษฎี ในกรณีที่กำลังถึงปุรุชมากหลายจัดเป็นพหุวิญญานนิยม ในกรณีที่ไม่กล่าวถึงพระเจ้าจัดเป็นอเทวนิยม

ทฤษฎีเรื่องเหตุผล ปรัชญาsanghye เถื่อนหลัก "อัสตการยวาท" คือถือว่า "ผลมีอยู่ก่อนแล้วในเหตุ" ตรงกันข้ามกับอัสตการยวาทที่ถือว่าผลเป็นสิ่งที่ใหม่ ปรัชญาsanghye ถือว่าผลิตผลทุกอย่างทางวัตถุมาจากประภฤติ และในการทำลาย ผลเหล่านั้นกลับเข้าสู่ประภฤติอีก การผลิตหมายถึงกระบวนการที่เด่นชัดขึ้น ส่วนการทำลายหมายถึงกระบวนการลดต่ำลงหรือจางหายไป การเถื่อนหลักอัสตการยวาทมีเหตุผลว่า

1. ถ้าไม่มีผลอยู่ก่อนแล้วในเหตุ ไม่มีทางที่สิ่งใด ๆ จะปรากฏมีขึ้นได้
2. ผลคือการแสดงออกของเหตุที่มีอยู่แล้ว
3. ผลคือเนื้อแท้ที่เร้นแฝงอยู่ในเหตุ
4. สิ่งที่เกิดเป็นผลนั้นสัมพันธ์กับสิ่งที่เป็นเหตุอยู่แล้วในตัว
5. ผลคือสารัตถะแท้จริงของเหตุ

รวมความว่า ถ้าไม่มีผลอยู่ก่อนแล้วในเหตุจะเกิดเป็นผลขึ้นมาไม่ได้ ข้อนี้นอกจากเรียกว่า "อัสตการยวาท" แล้ว ยังเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า "การณภวัต" มีอยู่ในเหตุ

เรื่องประภฤติ ประภฤติคือเหตุมูลฐานของโลกวัตถุ เรียกว่า ประภฤติเพราะเป็นเหตุที่ไร้เหตุ เรียกว่าประธานเพราะเป็นธาตุแท้ของเอกภพ เรียกว่า อนุমানเพราะรู้ด้วยประสบการณ์ไม่ได้ เรียกว่าชฎาเพราะไม่มีความรู้ เรียกว่าศักติเพราะมีพลังไม่จำกัด ประภฤติเป็น

เหตุที่ไร้เหตุ อิศระ อันติมะ และนิรันดร ปรัชญาสาขายะเสนอเหตุผลยืนยันการมีอยู่ของ
ประภคติว่า

1. สิ่งทั่วไปในโลกจำกัด ไม่อิสระ มีเงื่อนไข และสิ้นสุด จึงต้องมีสิ่งตรงกันข้าม และ
สิ่งนั้นคือประภคติ

2. สิ่งในโลกเหมือนกันและต่างกัน บางอย่างต้องมีสิ่งหนึ่งเป็นพื้นฐาน และนั่นคือ
ประภคติ

3. สิ่งในโลกปรากฏกลมกลืนกันเพราะมีประภคติเป็นเหตุ ประภคติมีคุณสมบัติ
3 อย่าง คือ

- 1) สัตตวะ เป็นแสงสว่าง เป็นความดี เป็นความสุข มีสีขาว
- 2) รัชะ เป็นบ่อเกิดความผิดพลาด ความทุกข์ ความเร่าร้อน ความทรมาน มีสีแดง
- 3) ตมะ เป็นความมืด ความโง่เขลา ความมมงาย ความหนัก มีสีดำ

ไตรคุณเหล่านี้ขัดแย้งกันแต่ทำงานร่วมกัน เหมือนตัวตะเกียง น้ำมัน และไส้ตะเกียง
สิ่งทั้งปวงประกอบด้วยไตรคุณของประภคติเหล่านี้ จึงปรากฏเป็นดีบ้างชั่วบ้าง แล้วแต่ว่า
ส่วนไหนจะปรากฏออกหน้ามาก

เรื่องปุรุชเป็นความจริงฝ่ายนามธรรม อาจจะเรียกว่าวิญญาณ หรืออาตมัน มีหน้าที่รู้
ไม่ใช่กาย อินทรีย์ สมอง อหังการ ปัญญา เป็นสิ่งบริสุทธิ์ เป็นพื้นฐานความรู้ มีเหตุผลยืนยัน
ความมีอยู่ของปุรุช คือ

- 1) สิ่งผสมทุกอย่างเป็นไปตามเจตจำนงของปุรุช
- 2) สิ่งทั้งปวงมีไตรคุณ และสิ่งไร้ไตรคุณคือปุรุช
- 3) จะต้องมีศูนย์ของประสบการณ์ทุกอย่างและนั่นคือปุรุช
- 4) ประภคติเป็นสิ่งถูกรู้ต้องมีผู้รู้คือปุรุช
- 5) การที่คนเราพยายามเข้าถึงโมกษะเพราะมีผู้พยายาม และผู้นั้นคือปุรุช ปุรุชนั้น

มีจำนวนมากหมาย เพราะ

- 1) คนเรารู้สิ่งต่าง ๆ ไม่เท่ากัน ต้องมีปุรุชต่างกัน
- 2) ถ้ามีเพียงหนึ่ง เมื่อคนหนึ่งรู้ต้องรู้เหมือนกันทุกคน
- 3) ปุรุชมีลักษณะเหมือน ๆ กัน ต่างกันแต่คุณสมบัติ ตามที่มีสัตตวะ รัชะ ตมะ มาก

หรือน้อย

ประภคติกับปุรุชต่างกันแต่อาศัยกันเป็นไป ปุรุชต้องอาศัยประภคติเป็นพาหนะจึงจะ

ถึงจุดหมาย ดุจคนตาดีแต่ขาพิการกับคนตาบอดขาดีอาศัยกันเดินทาง เพียงแต่ปุรุชเข้าใกล้ ประกฤติก็ให้เกิดวิวัฒนาการ เมื่อปุรุชออกจากประกฤติเด็ดขาดและรู้ชัดธรรมชาติของตน ก็บรรลุโมกษะ ปรัชญาสาขางขะเป็นอเทวนิยมมากกว่า

7. ญาณวิทยาในปรัชญามีมางสา

คำว่า “มีมางสา” หมายถึง “การสอบสวนเชิงวิจารณ์ในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง” เป็นปรัชญาควบคู่กับเวทาคณะ เช่นเดียวกับนยายะกับไวเศซิก และสาขางขะกับโยคะ มีมางสาเรียกว่า “ปุรวมีมางสา หรือกรรมมีมางสา” เพราะอธิบายเบื้องต้นของพระเวท ส่วนเวทาคณะ เรียกว่า “อุตรมีมางสา หรือชญาณมีมางสา” เพราะอธิบายเบื้องปลายของพระเวท ปุรวมีมางสา ชำระอาดมันให้บริสุทธิ์ก่อนเข้าถึงเวทาคณะ เวทาคณะจึงเป็นปรัชญาสืบเนื่องมาจากมีมางสา มีมางสาคือว่าพระเวทเป็นสิ่งนิรันดร สิ่งสำคัญที่สุดในพระเวทคือเรื่องพรหม มีมางสานอกจากอธิบายพระเวทแล้วยังแสดงแง่คิดทางปรัชญาด้วย กล่าวถึงธรรมชาติ ความสมเหตุสมผล ของความรู้และวิธีการต่างให้ความรู้สมเหตุสมผล ในเรื่องนี้ปรัชญามีมางสาจึงตกอยู่ใน อิทธิพลของนยายะและไวเศซิก เพราะต้องอาศัยหลักเหตุผลของนยายะ และการอธิบายปรัชญา ยิ่งใหญ่ของไวเศซิกะ

ความสมเหตุสมผลของความรู้

ประกากรกล่าวว่า ความรู้ที่สมเหตุสมผลนั้นคือความเข้าใจถูกต้อง ความเข้าใจถูกต้อง เป็นความรู้ตรงและสมเหตุสมผล ต่างจากความจำที่เป็นเพียงรอยประทับใจหรือความตริตรอง เท่านั้น ๆ กุมาริละถือว่า ความรู้ที่สมเหตุสมผลนั้น คือ ความเข้าใจสิ่งที่ไม่เคยเข้าใจมาก่อน ให้ความรู้ในเรื่องนั้นอย่างแท้จริง ไม่เกิดจากเหตุขัดแย้ง อิศระจากความขัดแย้ง ๆ รวมความว่า ความรู้ที่สมเหตุสมผลประกอบด้วยเงื่อนไขเหล่านี้ คือ

- 1) ต้องไม่เกิดจากเหตุที่ขัดแย้งกัน
- 2) ไม่มีเหตุขัดแย้งในตรรกวิทยา
- 3) ให้ความเข้าใจที่ไม่เคยเข้าใจมาก่อนคือให้ความรู้ใหม่
- 4) เป็นตัวแทนของสิ่งทั้งหลายได้อย่างแท้จริง ๆ

โดยนัยนี้ ขึ้นชื่อว่าความรู้ทุกอย่างย่อมมีความสมเหตุสมผลในตัวเอง ไม่ต้องอาศัย

ความรู้อย่างอื่นเข้ามาช่วยเหลือแต่อย่างใด ความสมเหตุสมผลของความรู้เกิดจากเหตุแท้จริง ที่ให้เกิดความรู้นั้น ไม่เกิดจากเงื่อนไขอย่างอื่น ประภากรและกุมาริละมีความเห็นตรงกันใน เรื่องนี้ ประภากรกล่าวว่า ความรู้ที่อยู่ในฐานะเป็นความรู้จัดว่ามีความสมเหตุสมผลทั้งสิ้น ส่วนความไม่สมเหตุสมผลเนื่องมาจากความรู้นั้นไม่กลมกลืนกับธรรมชาติแท้จริงของสิ่งนั้น ๆ กุมาริละกล่าวว่า ความสมเหตุสมผลประกอบด้วยความเข้าใจสิ่งนั้น ๆ โดยปราศจากข้อขัดแย้ง เพราะขัดแย้งนั้น เช่น การไม่กลมกลืนกับธรรมชาติแท้จริงของสิ่งนั้น ๆ เป็นต้น ส่วนความ ไม่สมเหตุสมผลเกิดจากสิ่งประกอบบางอย่างที่ขัดแย้ง เช่น คนเป็นโรคตีชานเห็นหอยสังข์ สีเหลือง การรู้จักหอยสังข์สีเหลืองจัดว่าเป็นความรู้ที่ไม่สมเหตุสมผล เนื่องจากเหตุขัดแย้ง ทางจักขุประสาท การรับรู้เชือกเป็นงูก็จัดว่าไม่สมเหตุสมผล เพราะขัดกับการเห็นเชือกว่า เป็นเชือกในภายหลัง อย่างไรก็ตาม ความรู้ที่ไม่สมเหตุสมผลนั้นก็จัดว่ามีลักษณะสมเหตุสมผล อยู่ในตัว เพราะกลมกลืนกับเหตุที่ขัดแย้งอย่างนั้น ความสมเหตุสมผลของความรู้เกิดขึ้น พร้อมกับความรู้นั้น เพราะเราารู้ได้ทันทีว่าเรามีความรู้นั้น เงื่อนไขแท้จริงที่ให้เกิดความรู้ สมเหตุสมผลย่อมให้ความสมเหตุสมผลมาพร้อมกับความรู้นั้น รวมทั้งเกิดความเชื่อในความ สมเหตุสมผลของความรู้ด้วย ปรัชญามีบางสาเถียวว่า ความรู้ที่สมเหตุสมผลขึ้นอยู่กับความรู้ นั้นเอง ส่วนความรู้ที่ไม่สมเหตุสมผลเกิดจากเหตุภายนอก

ปรัชญานายายะเถียวว่า ความรู้เป็นสิ่งที่กลาง ๆ เรื่องความสมเหตุสมผลหรือไม่สมเหตุ สมผลนั้นเกิดขึ้นภายหลัง และขึ้นอยู่กับ การทดสอบ นักปรัชญามีบางสาเถียวว่าความรู้จะ เป็นกลาง ๆ ไม่ได้ เราจักแต่ความรู้ที่สมเหตุสมผลหรือไม่สมเหตุสมผล ไม่เคยรู้จักความรู้ กลาง ๆ ถ้าจะมีความรู้อย่างกลาง ๆ ก็คงไม่ใช่ความรู้ อย่างแน่นอน ความรู้ทุกอย่างจะต้อง สมเหตุสมผลหรือไม่สมเหตุสมผลอย่างใดอย่างหนึ่ง และยอมรับว่าความไม่สมเหตุสมผลนั้น เกิดจากเหตุภายนอกบางอย่าง

การเทียบเคียงในความหมายของปรัชญามีบางสา หมายถึง การเทียบเคียงคำที่เป็น ชื่อกับสิ่งที่ถูกเรียกตามชื่อนั้น ซึ่งจัดว่าเป็นบ่อเกิดของความรู้ อย่างหนึ่ง เช่น เทียบเคียงวัวป่า ที่ประจักษ์กับคำว่าวัวที่เคยรู้จัก และคำว่า “ศัพพะ” ที่เถียวว่าหมายถึงคัมภีร์พระเวทนั้น ได้แก่ สิ่งสากล หรือที่เรียกว่าความคิดในปรัชญาตะวันตก สิ่งสากลนั้นถูกเรียกชื่อโดยการเปล่งเสียงใน แบบภาษาต่าง ๆ สิ่งสากลที่เรียกว่า “ศัพพะ” นั้นเป็นสิ่งนิรันดร แต่เสียงที่เปล่งถึงและตัวอักษร สัญลักษณ์ในภาษาเป็นสิ่งไม่นิรันดร อีกประการหนึ่ง สิ่งสากลที่หมายถึงนั้นเป็นวิธีการจำเป็น สำหรับสืบสาวไปยังสิ่งที่เราไม่ได้รับรู้โดยตรง ปรัชญานายายะเถียวว่าเป็นวิธีการหาเหตุผล

อย่างหนึ่ง ส่วนปรัชญามีบางสาขาก็ถือว่าเป็นบ่อเกิดความรู้บางอย่างหนึ่ง ที่จริงสามารถอธิบาย
ในรูปของการหาเหตุผลได้

ธรรมชาติของความรู้ ประภากรกล่าวว่า ความรู้ย่อมประกาศตัวเอง มีความชัดเจน
ในตัวเอง ไม่ต้องมีสิ่งอื่นช่วยประกาศให้ แต่ความรู้เป็นสิ่งที่ไม่นิรันดร คือ มีเกิดมีดับ ความรู้
ประกอบด้วยไตรยางค์ คือ ประกาศตัวเอง ประกาศบุคคล และประกาศสิ่งทั้งหลาย ความรู้
คงเป็นความรู้ อาตมอันเป็นผู้รู้ และสิ่งเป็นสิ่งที่ถูกรู้ ๆ ส่วนกุมาริละกล่าวว่า ความรู้ไม่ประกาศ
ตัวเอง ความรู้เป็นสิ่งที่ถูกรับรู้ไม่ได้ แต่ความรู้เป็นกระบวนการอย่างหนึ่งของอาตมอัน ความรู้
ประกอบด้วยองค์ 4 คือ กัตตา กรรม การณะ และผล การทำปรากฏในกัตตาคือผู้ทำ แต่ผล
ของการทำปรากฏในกรรมที่ถูกทำ ตัวอย่างเช่น การหุงข้าว ผู้หุงเป็นกัตตา ข้าวสารเป็นกรรม
ไฟเป็นการณะคือเหตุ และความอ่อนนุ่มของข้าวสารคือผล กิริยาในการหุงปรากฏในกัตตา
แต่ผลของการหุงคือข้าวสารสุกปรากฏที่กรรม ความรู้ไม่ใช่เนื้อแท้ของอาตมอัน เราหาเหตุผล
ได้ว่าเรามีความรู้จากสิ่งที่ถูกรู้ เหล่านี้คือหลักไตรยางค์ของความรู้ตามทรรศนะของประภากร
เพราะความรู้ประกาศตัวเองจึงเปรียบเทียบกับความรู้ด้วยดวงประทีป เพราะความรู้ประกาศ
บุคคลจึงกล่าวว่าเป็นผู้รู้ และเพราะความรู้ประกาศสิ่งจึงกล่าวว่ามีความรู้ในสิ่งหรือเรื่องนั้น ๆ

ทัศนะของประภากรเรื่องความรู้ที่ผิดพลาด ได้กล่าวมาแล้วว่า ในเรื่องความสมเหตุ
สมผลของความรู้ นั้น ปรัชญามีบางสาขาก็ว่า ความรู้ทุกอย่างมีความสมเหตุสมผลในตัวเอง
ส่วนความไม่สมเหตุสมผลเกิดจากความขัดแย้งบางประการในเหตุที่ให้เกิดความรู้ ถ้าเป็น
เช่นนั้นแล้วความรู้ที่ผิดพลาดจะเกิดขึ้นได้อย่างไร ? ประภากรและกุมาริละตอบปัญหานี้ต่างกัน
ประภากรถือว่าความรู้ที่ผิดพลาดตามความหมายทางตรรกวิทยาจะเกิดขึ้นไม่ได้ ความรู้ที่
ผิดพลาดคือสิ่งที่เรียกว่าความถูกต้องเพียงบางส่วนนั่นเอง ความรู้ที่ผิดพลาดคือความรู้ที่
ไม่สมบูรณ์ ความรู้ที่ไม่สมบูรณ์นิยมเรียกกันว่าความรู้ผิดพลาด แต่ความรู้ผิดพลาดก็ยังมี
ความถูกต้องบางส่วนอยู่ ความผิดพลาดเป็นเรื่องความไม่เข้าใจ ไม่ใช่ความเข้าใจผิด ความรู้
ที่ผิดพลาดประกอบด้วยเงื่อนไขทางจิต 2 อย่าง คือ ความรู้ 2 อย่างไม่สัมพันธ์กัน เนื่องมาจาก
ไม่เข้าใจความแตกต่างระหว่างความรู้ 2 อย่างนั้น แทนที่จะเป็นความรู้เรื่องหนึ่งกลายเป็น
ความรู้ 2 อย่าง คนละเรื่องกัน ตัวอย่างเช่น คนเป็นโรคตีชานมองเห็นสีขาเป็นสีเหลือง นี่คือ
ความรู้ 2 อย่างในขณะเดียวกัน ความรู้อย่างหนึ่งว่าสีขา และความรู้อีกอย่างหนึ่งว่าสีเหลือง
นี่คือความรู้ไม่สมบูรณ์

ทัศนะของกุมาริละเรื่องความรู้ที่ผิดพลาด กุมาริละเห็นด้วยกับประภากรในเรื่อง

ความสมเหตุสมผลของความรู้ มีส่วนแตกต่างจากทัศนะของประการอยู่ว่า ความรู้ที่ผิดพลาดคือความเข้าใจผิด ไม่ใช่เพียงความไม่เข้าใจ กุมาริระถือว่าความรู้ผิดพลาดคือความวิปริตทางจิตอย่างหนึ่ง กุมาริระถือว่าการเห็นเชือกเป็นงู หรือเปลือกหอยเป็นเงินนั้น ความรู้สองอย่างประสานกันอย่างผิด ๆ ไม่ใช่เพราะไม่รู้ว่าจะสองอย่างนั้นแตกต่างกัน แต่เพราะสองอย่างนั้นไม่กลมกลืนกัน ความรู้ผิดพลาดเป็นตัวแทนผิด ๆ ของสิ่งทั้งหลาย ความรู้ผิดพลาดเกิดขึ้นเพราะโทษบางประการที่ให้เกิดความรู้นั้น เป็นความรู้ที่ขัดแย้งกับความรู้ส่วนผล ความรู้เก่าไม่ตรงกับความรู้ใหม่ที่เป็นส่วนผล

ทัศนะของรามานูชเรื่องความรู้ผิดพลาด รามานูชมีความเห็นในเรื่องนี้เหมือนกับประการ คือถือว่าความรู้ผิดพลาดคือความไม่เข้าใจ เป็นความรู้ที่ถูกต้องบางส่วน ความรู้ดังกล่าวไม่สมเหตุสมผล กำจัดความรู้ผิดพลาดได้ด้วยการพยายามลดความผิดพลาดลง ความจริง ความรู้ผิดพลาดจะปรากฏว่าถูกต้องตลอดเวลาที่ความผิดพลาดยังไม่ปรากฏ ความแตกต่างระหว่างความรู้ถูกต้องกับความรู้ผิดพลาดไม่ใช่เรื่องทางเหตุผล แต่เป็นเรื่องทางภาคปฏิบัติ

เรื่องอาตมมันกับความรู้ ประการถือว่าอาตมมันไม่มีความรู้เป็นธาตุแท้โดยตัวเอง ความรู้ไม่ใช่สิ่งนิรันดรแม้ว่าอาตมมันเป็นสิ่งนิรันดรก็ตาม ความรู้มีปรากฏและไม่ปรากฏ เมื่อปรากฏก็ประกาศอาตมมันเป็นประธาน ประกาศกรรมและตัวเอง อาตมมันต้องเป็นกัตตา จะเป็นกรรมไม่ได้ ความรู้ทุกอย่างจะต้องเป็นความรู้โดยตัวเอง กุมาริระถือว่าความรู้โดยตัวเองเป็นความรู้ระดับสูง แต่นายยะถือว่าทั้งความรู้และอาตมมันถูกเปิดเผย อาตมมันถูกรู้ในฐานะเป็นกรรมของความรู้ได้ด้วย อาตมมันจึงเป็นทั้งกัตตาและกรรม เพราะอาตมมันจะกลายเป็นกรรมของอาตมมันเองได้ด้วย ผู้รู้กลายเป็นสิ่งที่ถูกรู้ได้ด้วย...

สรุปเนื้อหาสำคัญในบทที่ 10

1. ปรัชญาอินเดียแบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม คือ
 - 1.1 กลุ่มอัสติกะ (เทวนิยม) กลุ่มที่มีความเชื่อในเรื่องความศักดิ์สิทธิ์ของคัมภีร์พระเวท
 - 1.2 กลุ่มนาสติกะ (อเทวนิยม) กลุ่มที่ไม่เชื่อในความศักดิ์สิทธิ์ของคัมภีร์พระเวทและเรื่องพระเจ้า
2. ลักษณะทั่วไปของปรัชญาอินเดีย
 - 2.1 เชื่อเรื่องอาตมัน
 - 2.2 ปรัชญา มีความสัมพันธ์กับชีวิต
 - 2.3 อวิชา คือ สาเหตุของสรรพทุกข
 - 2.4 โมกษะ เป็นจุดหมายสูงสุดของชีวิต
 - 2.5 มีความกลมกลืนระหว่างศาสนากับปรัชญา
 - 2.6 ต่างเน้นถึงระบบของตนและขอวิจารณ์ระบบอื่น ๆ
 - 2.7 มีลักษณะเป็นปรัชญาธรรมชาติ วัตถุนิยม เอกนิยม สัจนิยม พหุนิยม ฯลฯ
 - 2.8 เชื่อในกฎแห่งกรรมและการเกิดใหม่
3. ญาณวิทยาในคัมภีร์พระเวท ถือว่าความรู้เกิดจากพระเวท
4. พระเวทแบ่งออกเป็น 2 ส่วน คือ
 - 4.1 ชญาณกัณฑ์ — ว่าด้วยความรู้
 - 4.2 กรรมกัณฑ์ — ว่าด้วยพิธีกรรม
5. ญาณวิทยาในปรัชญาจรวากถือว่าความรู้เกิดจากประสบการณ์ทางประสาทสัมผัส
6. ญาณวิทยาในปรัชญาเซนถือว่าความรู้มี 2 อย่าง คือ

- 6.1 ความรู้ทางตรง ได้แก่ ตาทิพย์ การรู้ใจคนอื่น และการหยั่งรู้สรรพสิ่ง
- 6.2 ความรู้โดยอ้อม ได้แก่ ความรู้ทางประสบการณ์ และการคิดหาเหตุผล
7. ญาณวิทยาในปรัชญานายยะ ถือว่า ความรู้วิสามัญแบ่งออกเป็น 3 อย่าง คือ
 - 7.1 สามัญลักษณะ คือ ความรู้คุณสมบัติทั่วไปของสิ่งต่าง ๆ
 - 7.2 ชยคุณลักษณะ คือ ความรู้จักลักษณะสัมพันธ์ทั้งสองอย่างส่องถึงกัน
 - 7.3 โยคชะ คือ ความรู้ที่เกิดจากฉานสมาบัติของนักปฏิบัติ
8. บ่อเกิดของความรู้ ปรัชญานายยะถือว่า 4 อย่าง คือ
 - ประสบการณ์, เหตุผล, การเทียบเคียง และพยานหลักฐาน
9. ปรัชญานายยะแบ่งการหาเหตุผลออกเป็น 3 อย่าง คือ
 - 9.1 การหาเหตุผลจากเหตุที่รู้แล้วและไปยังผลที่ยังไม่รู้
 - 9.2 การหาเหตุผลจากผลที่รู้แล้วไปยังเหตุที่ยังไม่รู้
 - 9.3 การหาเหตุผลที่ส่องสิ่งไม่ได้มีความสัมพันธ์กันอย่างจำเป็น
10. เรื่องเหตุผล ปรัชญานายยะถือหลัก “อัสตการยวาท” คือ ถือว่าผลไม่ได้มีอยู่ในเหตุมาก่อน แต่ผลเป็นของใหม่
11. เหตุคือสิ่งที่มาก่อนอย่างจำเป็น ผลคือสิ่งที่มาหลังอย่างจำเป็น
12. เหตุนั้น แบ่งออกเป็น 3 อย่าง คือ
 - เหตุทางวัตถุ หรือทางเนื้อหาของสรรพสิ่ง
 - เหตุให้เกิดความสำเร็จเรียกว่า “สัมฤทธิ์เหตุ”
 - เหตุทั่วไป เช่น เทชะ เจตนา ตลอดถึงบุญ บาป เป็นเหตุทั่วไป
13. ปรัชญาasangขยะ แปลว่า “การนับ” หรือ จำนวน แต่ในที่นี้หมายถึง “ความรู้” ที่ถูกต้อง
14. ความรู้ที่ถูกต้อง หมายถึง ความรู้ที่สามารถแยกปุรุષออกจากประกฤติ
15. ทฤษฏีเรื่องเหตุ ปรัชญาasangขยะถือว่าเป็น “สัจการยวาท” คือ ถือว่า “ผลมีอยู่ก่อนแล้วในเหตุ”
16. การถือหลักสัจการยวาท มีเหตุผลว่า
 - 16.1 ถ้าไม่มีผลอยู่ก่อนแล้วในเหตุไม่มีทางที่สิ่งใด ๆ จะปรากฏมีขึ้นได้
 - 16.2 ผล คือ การแสดงออกของเหตุที่มีอยู่แล้ว
 - 16.3 ผล คือ เนื้อแท้ที่เร้นแฝงอยู่ในเหตุ
 - 16.4 สิ่งที่เกิดเป็นผลนั้นสัมพันธ์กับสิ่งที่เป็นเหตุอยู่แล้วในตัว

- 16.5 ผล คือ สวรรค์ที่แท้จริงของเหตุ
17. ญาณวิทยาในปรัชญามีฆางสา
- ท่านประภากรกล่าวว่า ความรู้ที่สมเหตุสมผลนั้น คือ ความเข้าใจที่ถูกต้อง
 - ท่านกุมาริละ ถือว่าความรู้ที่สมเหตุสมผลนั้น ได้แก่
 - 17.1 ความเข้าใจสิ่งที่ไม่เคยเข้าใจมาก่อน
 - 17.2 ให้ความรู้ในเรื่องนั้นอย่างแท้จริง
 - 17.3 ไม่เกิดจากเหตุขัดแย้ง
 - 17.4 เป็นอิสระจากความขัดแย้ง
18. ความรู้ที่สมเหตุสมผลนั้น ประกอบด้วยเงื่อนไขเหล่านี้ คือ
- 18.1 ต้องไม่เกิดจากเหตุที่ขัดแย้งกัน
 - 18.2 ไม่มีเหตุขัดแย้งในตรรกวิทยา
 - 18.3 ให้ความเข้าใจที่ไม่เคยเข้าใจมาก่อน คือ ให้ความรู้ใหม่
 - 18.4 เป็นตัวแทนของสิ่งทั้งหลายได้อย่างแท้จริง
19. ท่านประภากรและกุมาริละมีความเห็นตรงกันในเรื่องที่ว่า ความสมเหตุสมผลนั้นเกิดขึ้นภายหลัง และขึ้นอยู่กับทดสอบ
20. ปรัชญานายะถือว่า ความรู้เป็นกลาง ๆ เรื่องความสมเหตุสมผลนั้นเกิดขึ้นภายหลัง และขึ้นอยู่กับทดสอบ
21. นักปรัชญามีฆางสากกล่าวว่า ความรู้จะเป็นกลาง ๆ ไม่ได้ เรา รู้จักแต่ความรู้ที่สมเหตุสมผล ไม่เคยรู้จักความรู้กลาง ๆ
22. ความรู้ทุกอย่างจะต้องสมเหตุสมผลหรือไม่สมเหตุสมผลอย่างใดอย่างหนึ่ง
23. อะไรคือธรรมชาติของความรู้ ประภากรกล่าวว่า
- ความรู้ย่อมประกาศตัวเอง
 - มีความขัดแย้งในตัวเอง
 - ไม่ต้องมีสิ่งอื่นช่วยประกาศให้
24. ความรู้เป็นสิ่งที่ไม่นิรันดร คือ มีเกิดมีดับ
25. ความรู้ประกอบด้วย ไตรยางค์ คือ
- ประกาศตัวเอง
 - ประกาศบุคคล

- และประกาศสิ่งทั้งหลาย
- 26. กุมาริละกล่าวว่า ความรู้ไม่ประกาศตัวเอง ความรู้เป็นสิ่งที่ถูกรับรู้ไม่ได้ แต่ความรู้เป็นกระบวนการอย่างหนึ่งของอาตมัน
- 27. ความรู้ประกอบด้วยองค์ 4 คือ
 - กัตตา กรรม การณะ และผล
 - ตัวอย่างเช่น การหุงข้าว ผู้หุง เป็นกัตตา ข้าวสารเป็นกรรม ไฟเป็นการณะ คือ เหตุ และความอ่อนนุ่มของข้าวสาร คือ ผล

คนใดชอบนอน ชอบคุย ไม่หมั่น
เกียจคร้านและโกรธง่าย
เหล่านี้เป็นหนทางของคนเสื่อม

ปราภาสูตร ๓๘/๔๗๒-๔๗๖

คำถามประจำบทที่ 10

1. ลักษณะทั่วไปของปรัชญาอินเดียมีอะไรบ้าง อธิบาย
2. คำว่า “เทวนิยมและอเทวนิยม” ของปรัชญาอินเดีย ท่านเข้าใจอย่างไร อธิบาย
3. พระเวทถือว่ามีได้เป็นคัมภีร์ที่เป็นบ่อเกิดของความรู้ได้รับการอธิบายไว้ อย่างไรบ้าง
4. ปรัชญาเซนกับปรัชญาจรวากมีทัศนะแตกต่างกันในเรื่องญาณวิทยา อย่างไร อธิบาย
5. ปรัชญานายะถือว่าอะไรคือบ่อเกิดของความรู้ และความรู้แบ่งออกเป็นกี่ประเภท อธิบาย
6. ความรู้ทางเหตุผล ปรัชญานายะ เรียกว่าอะไร อธิบายให้เห็นชัด
7. ปรัชญานายะได้แบ่งการหาเหตุผลออกเป็นกี่ประเภทอะไรบ้าง
8. ท่านเข้าใจคำว่า “สัตการยวาท” ในปรัชญาasangขยะ อย่างไร อธิบาย
9. ท่านประภากรได้แสดงให้เห็นว่าความสมเหตุสมผลของความรู้หมายความว่าอย่างไร อธิบาย
10. ปรัชญานายะกับปรัชญามีฆางสามีมีทัศนะแตกต่างกันในเรื่องความรู้อย่างไร อธิบาย
11. ท่านประภากรและท่านกุมาริละ ได้กล่าวถึงธรรมชาติของความรู้ไว้แตกต่างกันอย่างไรบ้าง อธิบาย
12. ท่านกุมาริละกับท่านประภากรมีทัศนะเกี่ยวกับความรู้ที่ผิดพลาดอย่างไร อธิบาย